

Рецензія на монографію В. М. Петліна «Програмованість природи»¹

Рецензована монографія містить три взаємопов'язані частини: «До самих витоків» (с. 20–65) — присвячена виникненню матерії й загалом Всесвіту; «Чи програмована Земна еволюція» (с. 66–94) — розглянуто появу й розвиток життя на Землі; «Програмованість мінливості природних територіальних систем» (с. 95–437) — основна частина монографічного дослідження, де обґрунтовано авторське бачення програмованості організації природних територіальних систем. Наскрізною ідеєю монографії В. М. Петліна є постійно присутня самопрограмованість, що має зовнішній контроль. Фактично, це інакше обґрунтоване твердження відомого закону, що з хаосу може виникнути лише хаос. Однак якщо при цьому постало складне структуроване утворення, то це мало би бути початково запрограмовано.

Для доказу своїх теоретичних припущень В. М. Петлін залучає значну кількість різноманітних фактів, що додає достовірності цій роботі. Рецензована монографія розкриває нове поле залежностей, які сягають ще недостатньо розробленої галузі природознавства, тісно пов'язаної з інформаційними явищами. Автор доводить, що гіпотетична програмованість і сукупність організаційних законів — це взаємопов'язані й взаємозалежні явища. Самопрограмованість природи В. М. Петлін пов'язує зі взаємодіями між будь-яким об'єктом і навколишнім середовищем. І це відбувається від самої появи матерії до наших днів. Тобто організованість будь-якої природної територіальної системи — це індивідуальний спектр мінливостей, обмежений програмованістю і контрольованим навколишнім середовищем.

Значну увагу автор приділяє проблемам еволюційної мінливості природних систем. Так, на тлі того, що саме внаслідок спрямованої еволюції з'явилося те різноманіття природних об'єктів, яке ми зараз спостерігаємо, щоразу поява нового утворення була наслідком пристосувальних дій природної системи до умов навколишнього середовища. Отже, мінливість навколишнього середовища —

це чинник, який є першопричиною спрямованої мінливості природи. При цьому запобіганню переходу природної мінливості до хаотичного сценарію розвитку, часто на протигагу другому закону термодинаміки (наслідком будь-якої мінливості є накопичення ентропії й поступове занурення до хаосу), природа створила ефект програмованості. Це надало їй можливість шляхом безперервного упорядкування міжсистемних (між системами й навколишнім середовищем) взаємовідношень залишатись у стабільному просторово-часовому стані. Саме програмованість еволюційної мінливості будь-яких систем Всесвіту надала йому змогу перебувати в стані спрямованого стійкого розвитку. Водночас, на думку В. М. Петліна, дія програми еволюційного розвитку в організованості природних територіальних систем не жорстко зумовлює їх мінливість. Однак це не завжди так. Дія таких програм, поряд з чіткою спрямованістю, характеризується нестабільністю. Найяскравіше нестабільність представлена на стадії самоорганізації систем, де вона є чинником не лише нестабільного розвитку, а й відсутності перспективної програми такого розвитку. Це стан біфуркації, коли система неначе приміряє на себе той чи інший з можливих шляхів розвитку і перебуває у стані «сумніву», яким піти. Така нестабільність програми розвитку територіальних систем є лише свідченням її загальної стійкості.

Головною метою програмованості територіальних утворень є збереження цих природних систем, що узгоджуються між собою завдяки їхньому спільному програмованому розвитку. Така взаємопов'язаність створює тотальну ситуацію стійкого природного розвитку й навіть забезпечує існування для них контрольованої непорядкованості, невідзначеності й обмеженої нелінійності. Їх поєднання із стабільністю, спрямованістю й стійкістю створює загальну ситуацію невпинного розвитку.

На початку XXI ст. у природничих дослідженнях географів України простежується тенденція до активного пізнання природи й ландшафтів не лише території нашої держави, а й прилег-

¹ Петлін В. М. Програмованість природи. Луцьк: Вежа-друк. 2021. 476 с. ISBN 978-966-940-372-8

лих до неї регіонів, Землі загалом та Всесвіту. Серед таких — спірне, однак цікаве дослідження «Землелогія. Еколого-ресурсна безпека Землі» (Рудько Г. І., Адаменко О. М., Київ, 2009). У Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича відбулося попереднє обговорення докторської дисертації С. М. Кирилюка «Ксеноландшафти планет земної групи», у якій зроблено спробу розкрити хід еволюції поверхневих форм планет земної групи та окреслити їхні спільні й відмінні ознаки. До таких видань належить і рецензоване монографічне дослідження В. М. Петліна «Програмованість природи», здійснене на межі географії та філософії. Однак

зауважу, що часто мова таких наукових публікацій насичена термінами або їхніми сполуками, які інколи важко навіть вимовити. Це заважає студенту або ж аспіранту (на ці дві категорії читачів теж розраховані зазначені дослідження) знайти раціональне зерно в написаному. Світлини, діаграми і графіки, авторські та запозичені, у таких дослідженнях переважно влучні й зрозумілі.

Загалом монографія В. М. Петліна «Програмованість природи» є теоретичним інтерпретуванням залежностей організованості природних систем, що, попри гіпотетичний характер окремих положень, розкриває розглянутий спектр сучасних уявлень про їхню просторово-часову сутність.

**Доктор географічних наук,
професор Г. І. Денисик**